

Help (!) een burgerinitiatief

De burger initieert, de ambtenaar ondersteunt

Burgers en overheid staan anders tegenover elkaar dan 30 jaar geleden. De laatste decennia vond een verschuiving plaats. Burgers staan niet meer met klachten en spandoeken op de stoep bij de overheid, maar nemen steeds vaker zelf de eerste stap om veranderingen in gang te zetten. Overheden juichen dit toe, maar ambtenaren moeten soms wennen.

Een levensgevaarlijke oversteekplaats en weinig speelgelegenheid. Dat moet anders, vinden bezorgde ouders uit de buurt. Tien, twintig jaar geleden trokken zij naar het stadhuis met spandoeken en eisenpakketten, om de gemeente aan het werk te zetten. Nu vinden zij via Google deskundigen, mobiliseren zij medestanders via Hyves en presenteren de gemeente een hapklaar plan.

Burgerinitiatieven zijn er door de eeuwen heen geweest. Nederlanders danken er de Scouting aan, en het Amsterdamse Concertgebouw. Tot in de 2^e helft van de 20^e eeuw waren het weldoeners die burgerinitiatieven ontplooiden. In de Jaren 70 kregen burgers inspraak, onder invloed van de naoorlogse protestgeneratie, die zijn ontevredenheid uitte door actie te voeren. Strijdbare burgers organiseerden zich in bewegingen voor vrede, een schoner milieu, een gelijkwaardiger positie, vrouwenemancipatie, betere arbeidsvoorwaarden of woonomstandigheden.

'Burgerparticipatie valt onder te verdelen in 3 generaties', schetst Jornt van Zuylen, medeauteur van 'Help! Een Burgerinitiatief', 'een publicatie van InAxis, de dit jaar gestopte commissie innovatie openbaar bestuur van het Ministerie van Binnenlandse Zaken. 'Help! Een Burgerinitiatief' gaat over de 3^e generatie burgerparticipatie en moet ambtenaren helpen met burgerinitiatieven te werken. Het boek beschrijft de verschillende generaties, met allereerst de inspraak in de Jaren 70. De overheid bereidt een besluit voor, waarover burgers en andere belanghebbenden achteraf formeel bezwaar kunnen indienen, meestal over onbelangrijke details. Dit leidde vaak tot heftige discussies tussen morrende burgers en ambtenaren die 'het signaal gingen meenemen'. In de Jaren 90 ontstond de interactieve beleidsvorming, waarbij het initiatief ook bij het bestuur ligt, maar de burger de kans krijgt om al vooraf mee te praten over de beleids- en besluitvorming. Met deze vorm heeft de overheid de afgelopen 10 jaar veelvuldig gewerkt. Bij de derde generatie neemt de burger zelf het initiatief voor een actie binnen het publieke domein en speelt de overheid een faciliterende rol. 'Een vorm van omgekeerde participatie', volgens de auteurs van 'Help! Een Burgerinitiatief', 'waarbij de overheid participeert in een burgerinitiatief. Bij de derde generatie burgerparticipatie komt het aan op zelfbestuur of direct burgerbestuur, met een grotere eigen verantwoordelijkheid en slagvaardigheid van de initiatiefnemende burger. De overheid ondersteunt met tijd, geld, kennis, deskundigheid en materiële hulpmiddelen. Alle drie de generaties bestaan nog steeds naast elkaar, maar de derde generatie wint terrein. Er bestaan ook mengvormen, waarbij overheden het initiatief nemen, maar burgers vanaf dag 1 mogen meebeslissen. Vaak gaat het om bestemmingsplannen, waarin bewonersgroepen een doorslaggevende stem hebben. Niet meer uitsluitend in zaaltjes, maar ook op Internetfora.

Groeiende rol Internet

Hoewel sociaal betrokken burgers zich nog steeds sterk maken voor dezelfde idealen als 30 jaar geleden, zien de initiatieven er tegenwoordig vaak anders uit. Veel kortlopende projecten met een duidelijk begin en einde en daarbij een toenemende invloed van Internet, signaleert Van Zuylen: 'Internet verdringt wijkorganisaties als bindend element. Via de digitale weg vinden mensen over de hele wereld gelijkgestemden en deskundigen om een plan te ontwikkelen.'

Het aantal Internetinitiatieven groeit, bevestigt Rinske Noortwijk van GreenWish, een landelijke organisatie die duurzame burgerinitiatieven ondersteunt. 'Burgers bedenken een initiatief', omschrijven Noortwijk, die hen helpt bij het vinden van financiers en het schrijven van projectplannen. 'Via Internet zoeken ze daar de deskundigheid bij. Vaak zijn het integrale ideeën,

zoals websites waar je informatie kunt halen over allerlei onderwerpen op het gebied van duurzaamheid, met verschillende aan elkaar gekoppelde disciplines.' Andere voorbeelden die volgens Noortwijk duurzaamheid en sociale samenhang versterken: Vakantiemama, duurzame uitstapjes met kinderen, en de Duurzame Buurman, een website die toont wie in jouw buurt duurzame aanpassingen aan de woning heeft gedaan.

Maar niet alleen Internetinitiatieven groeien, blijkt uit de grote opsomming aan burgerinitiatieven in 'Help! Een Burgerinitiatief', waaronder ook voorbeelden van initiatieven uit dorpen en stadswijken. Nemen overheden burgers daarin serieus? Luisteren zij naar hen, honoreren zij de ideeën? 'Absoluut', ervaart Han Bolijn, bestuurslid van de Coöperatie Esbeek, in 2007 opgericht door verontruste Esbekenaren, om de vergrijzing van het Brabantse dorp tegen te gaan en de leefbaarheid te vergroten, onder andere met de bouw van starterswoningen en de aankoop en verbouwing van een gemeenschapshuis. Coöperatie Esbeek is een volwaardige partner van de Gemeente, merkt Bolijn. Volgens hem komt dit doordat de plannen van de Coöperatie gedragen worden door de meerderheid van de dorpsbewoners: 'De Gemeente heeft daarom belang bij onze initiatieven en waardeert ook dat wij zo'n groot deel organiseren, zoals het verbouwen en inrichten van een ontmoetingsruimte waarvan het hele dorp gebruik kan maken.'

Ook Elly Pesic, bewoonster van de Rotterdamse wijk Pendrecht en 'professor' aan de Pendrecht Universiteit, onderdeel van het bewonersinitiatief Vitaal Pendrecht (zie kader) is tevreden over het contact met gemeenteambtenaren: 'Soms moet je ze achter hun vordden zitten, ze hebben het druk. Maar meestal vinden ze onze aanvragen haalbaar, het hoeft niet meer over allerlei schijven te lopen.' Voortdurend werken aan contacten is cruciaal, weet Pesic: 'Als wij plannen niet onder de aandacht houden, verdwijnen ze in een la. Ambtenaren zijn ook burgers, spreek ze daarop aan. Bijvoorbeeld op hun ouderschap, bij plannen voor een veilige speelplek.'

Geen gelopen race

Eerst was Annemarie Vermeer sceptisch over de bewonersinspraak bij de herinrichting van Udenhoutse Bosstraat-Hofstraat (zie kader). Maar nu zij als voorzitter van de bewonerswerkgroep terugblijkt, noemt zij de werkwijze 'super': 'Geen gelopen race, zoals vaak gebeurt, maar stap voor stap besproken, met de ontwerper erbij. We mochten zelfs de bomen kiezen.'

Door de nieuwe vormen van burgerparticipatie verandert de rol van de overheid. Ambtenaren moeten leren initiatieven over te laten aan burgers. De kunst is om initiatieven niet helemaal over te nemen, maar de boel ook niet op zijn beloop te laten.

Loslaten kost Duco de Bruijn geen moeite bij zijn werk als gebiedscoördinator, eerst in Rotterdamse deelgemeente Charlois en sinds kort in de deelgemeente Feijenoord. In Charlois begeleidde hij Vitaal Pendrecht, in Vreewijk (deelgemeente Feijenoord) de bewonersparticipatie bij de herstructurering van de wijk. Als hij geld vraagt voor projecten, stuit hij soms op koudwatervrees bij collega's, die zich afvragen of het allemaal wel lukt wanneer bewoners hun gang mogen gaan. 'Het is inderdaad lastig', zegt hij, 'om je er als overheid niet mee te bemoeien als je het zelf heel anders zou doen. Toch moet je je gelukkig prijzen met actieve bewoners. Niet elke ambtenaar kan dat meteen. Maar ik merkt dat de inzet en het enthousiasme van bewoners uiteindelijk overtuigt. Ambtenaren leren zich meer inleven in de belevingswereld van burgers.'

De vrije hand geven, maar rekening houden met financiële grenzen en wettelijke kaders, daarom gaat het, volgens De Bruijn: 'Als je van tevoren afsprekt dat ideeën in een bestemmingsplan moeten passen, houden mensen zich daar ook aan.'

Dat is ook de ervaring van Helmy van Ingen, vanuit de Gemeente Tilburg projectcoördinator van de herinrichting van de Bosstraat-Hofstraat: 'Je moet niet dwingend zijn, maar realistisch de mogelijkheden en onmogelijkheden uiteenzetten. Dat kan tot pittige discussies leiden, maar uiteindelijk snappen mensen waarom dingen niet kunnen.'

Hulp en informatie bij het ondersteunen van burgerinitiatieven:

www.helpeenburgerinitiatief.nl

Do's:

1. Win vertrouwen van initiatiefnemers: luister naar hen en denk met hen mee.
2. Stel je netwerk open voor verbindingen binnen het ambtenarenapparaat, het bedrijfsleven en andere mogelijke partners.
3. Faciliteer initiatiefnemers in het proces, zodat zij zich met de inhoud kunnen bezighouden.
4. Kijk over je eigen grenzen.
5. Zoek de juiste ambtenaren, die de taal van bewoners praten.
6. Stroomlijn geldpotjes. Help bij het zoeken naar passende financiering, ook buiten de overheid.
7. Maak succes zichtbaar, zet het in de schijnwerpers.
8. Biedt ruimte aan uitvoerders en instellingen om initiatieven te steunen. Bouw flexibiliteit in contracten.

Dont's:

1. Pas op voor doodknuffelen door een initiatief over te nemen en zelf tot actie over te gaan.
2. Trek het initiatief niet naar binnen door het te koppelen aan andere acties of in beleid te integreren.
3. Doorverwijzen betekent initiatiefnemers van het kastje naar de muur sturen.
4. Reageer niet uitsluitend vanuit een bureaucratisch systeem.
5. Maar van een initiatief geen persoonlijk project.
6. Geef geen subsidie zonder rekening te houden met de maat en de aard van het initiatief.
7. Geef geen waardeoordeel over het initiatief.
8. Pas op voor het 'Wethouder Hekkingsyndroom, door bij successen vóór het initiatief te gaan staan.

ⁱ Auteurs: Jurgen van der Heijden, Laura van der Mark, André Meiresonne en Jornt van Zuylen, uitgave.InAxis, Ministerie van Binnenlandse Zaken (uit Binnenlands Bestuur)